

FOKUS

SPRÅKLYDSANGER MED OPPGAVER

FOKUS B BOKSTAVLØSE LYDER

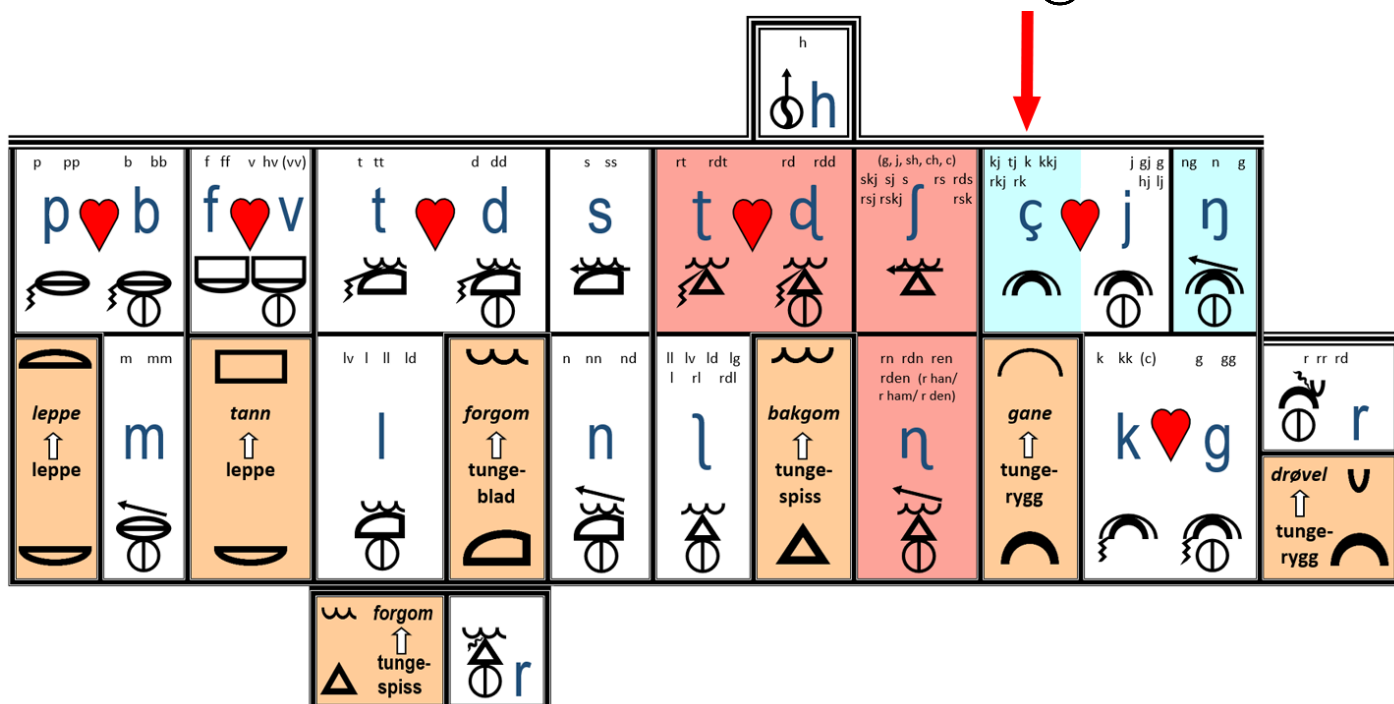
LESEKURS B LØKKESKRIFT

ç med KJ

tj med KJ

Toril Karstad

Lyseblå leilighet: Tungerygg – gane, ç / tʃ med KJ

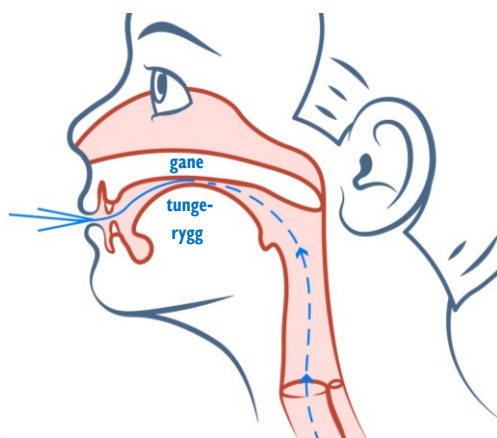
Veiledning:

ç-lyden hører til tungerygg/gane-leiligheten. Vi presser sidene av tungeryggen opp mot ganen. Hvor langt bak man plasserer tunga, avhenger av omkringliggende vokaler: Mørke vokaler påvirker til den bakre plasseringen, lyse til den fremre. /ç/ skrives på 3 (6) måter. Symbolene med liten skrift i ç-leiligheten viser ulike skrivemåter for ç-lyden. Det er verdt å merke seg at symbolet for ç-lyden aldri inneholder bokstaven S, mens de fleste skrivemåtene for /ʃ/ nettopp inneholder en S. Dersom elevene lærer å skille mellom disse lydene i talen sin, blir dette en god huskeregel. Noen dialekter har ikke /ç/. Isteden sier man tʃ-lyden med tungebladet mot bakgommen.

Den enkleste måten å undervise ç-uttale på er å gå veien om parlyden /j/. J-lyden skiller seg fra ç ved at den er stemt, og det er mindre friksjon. Men man kan lære barna ç-lyden ved at de sier j-lyden med trykk (skaper friksjon), og deretter sier den med hviskestemme. Da får de en /ç/. Etterpå gjør man dem bevisste på at mens /ʃ/ har sidene på tungebladet opp mot bakgommen, har ç sidene på tungeryggen opp mot ganen. Tungespissen er ikke aktiv.

Press sidene på tungeryggen mot ganen mens lufta strever:

ç

Forsidebildet er tegnet av Melissa Adéle Popkema.

Fokus er delvis utviklet ved hjelp av Extra-midler. Digitalisering av Fokus talesymbolfont og bilder av artikulering er lagd for TKKL av Øyvind Martinsen med midler fra stiftelsen Dam. Fokus digital læringsressurs (fokus.no) har flere hefter og digitale oppgaver.

ç /tʃ med KJ

ç/tʃ-lyd med KJ-vers: Sang nr. 47

Tekst og mel.: Toril Karstad, vokal: Ingvild Blystad,
komp og opptak: Øyvind Åge Berg, illustrasjon: Lydia Madeleine Popkema 10. kl.

Den kjeke Kjell kom kjørende med kjøtt til hunden Kjempe.
På kjøkkenet stod kjerringa og kjevlet kjeks med lempe.
Da Kjempe åpnet kjevene og gapte kjekt med kjeften,
var mannen kjapp, tok kjelen fram og lot den kjenne teften.
Den åt selen og ble kjælen, men nå var den bikkja løpt.
«Kjære Liv», sa Kjell, «kom, sitt i stolen!
Se på kjolen og kjedet jeg har kjøpt!»

Talesymbol:

Oppgave 1: Hør på opptaket, og prøv å lære sangen.

Oppgave 2: Se på språklydhuset og finn ç. Si ç og kjenn etter uttalen. Forklar for noen hvordan du lager lyden med taleorganene.

Oppgave 3: Sett ring rundt alle kj i sangen, og si ç/tʃ.

Oppgave 4: Les hele verset.

Strek under stum bokstav = minus lyd.

Oppgave 5: Finn lyden <f> skrevet med symbolet <j>.
Si lyden mens du tegner ring rundt symbolet (bokstavgruppa).

bgreifædkjauvmaikjtupaupøeiubystpaumkjeivdejæjfvhkjisp
gkjaudgævmkjtuyypaufeikjstpauæfvhkjispgaudgtkjaikvdauv
aikøfeiøubkjdvdejæjfhkjispgaudgtynvkaikjtupaupkjlkøubyst
kjspgyaukjbggråkvyeikjtuøpikjubyaiskjaujaiækjågmekjvdiejf
hkjispgaudtyaubgråkvkjtpauplkøfeikjbygmejaiæjfvhaubgr
kdaukjmktuvpaustpæfvhkjispkjgauyøeifædauveimktupai
ubaiykjstpauvkjdeiæjfejkjvhkjaubgråaikvyefædkjmktupaul
lkkjeiøubystpaukjæågkjvdiejpglmækjåoedaubygrhjgklømn
åpouygtdrkliåkjaikeifvmbdsdgløækjudfmnbvsaiklåæøutvdkj

Oppgave 6a: Skriv ç /tʃ - ord med lang vokal og symbolet kj.

kjære

kjøre

kjele

kjole

kjede

kjøpe

Oppgave 6b: Skriv ç /tʃ - ord med lang vokal og symbolet kj.

kjeve

kjake

kjøleskap

kjæreste

å kjæle

kjælen

Oppgave 6c: Skriv & /tʃ - ord med kort vokal og symbolet kj.

kjøtt

kjekk

kjeks

kjelke

kjeller

kjenne

Oppgave 6d: Skriv & /tʃ - ord med kort vokal og symbolet kj.

bikkje

kjeft

kjepp

kjevle

kjerring

kjøkken

Oppgave 7a: Skriv ç /tʃ - ord med lang vokal i løkkeskrift.

kjære

kjøre

kjele

kjole

kjede

kjøre

Oppgave 7b: Skriv ç /tʃ - ord med lang vokal i løkkeskrift.

kjeve

kjake

kjøleskap

kjæreste

å kjele

kjelen

Oppgave 7c: Skriv ç /tʃ - ord med ed kort vokal i løkkeskrift.

kjøtt

kjekk

kjeks

kjelke

kjeller

kjenne

Oppgave 7d: Skriv ç /tʃ - ord med ed kort vokal i løkkeskrift.

bikkje

kjeft

kjerr

kjeule

kjerring

kjøkken

Oppgave 8: Del opp i stavelser og tell språklyder i ç /tʃ med KJ-vers.

- a) Sett prikk under alle vokaler og strek under diftongene.
Hver prikk eller strek markerer en stavelse.
- b) Tegn stavelsesbuer under hvert ord.
- c) Skriv antall **språklyder**, rett over hvert ord. Eksempel: Ordet *kjekke* har 6 bokstaver, men bare 4 språklyder, for k+j er én lyd, og k+k er dobbel konsonant med bare én lyd.

Hvis du uttaler kj som tʃ, regnes dette fortsatt som én lyd. Buen under de to lydskrifttegnene betyr at de henger sammen og regnes som én lyd.

Den kjekke Kjell kom

kjørende med kjøtt til

hunden Kjempe. På kjøkkenet

stod kjerringa og kjevlet kjeks

med lempe. Da Kjempe åpnet

kjevvene og gapte kjekt med

kjeften, var mannen kjapp, tok

kjelen fram og lot den kjenne

teften. Den åt selen og ble

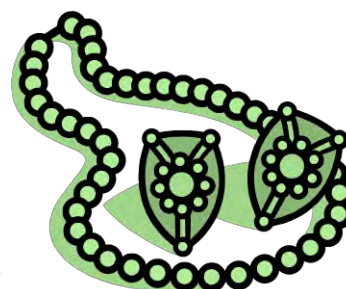
kjælen, men nå var den bikkja

løpt. «Kjære Liv», sa Kjell,

«kom, sitt i stolen!

Se på kjolen og

kjedet jeg har kjøpt!»

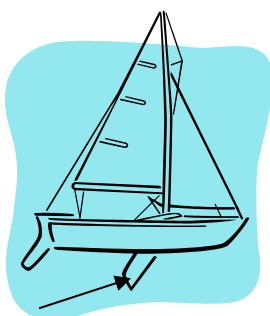

Til pedagogen: Vi deler ikke stavelser opp etter vanlige delingsregler, men sørger for at bokstaver som representerer én språklyd, havner i samme gruppe. Siden lærer vi elevene vanlige delingsregler ved bindestrek.

Oppgave 9a: Les ord med kj og lang vokal, og legg bokstavkort.

1

kjøre
kjele
kjære
kjole
kjede
kjøl

2

kjøpe
et kjøp
avkjøle
kjøleskap
kjake
kjeve

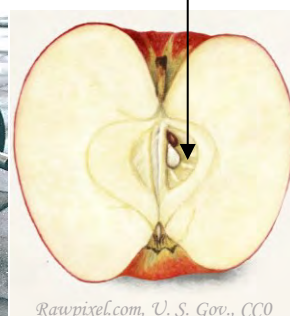
3

kjølerom
kjørende
påkjørt
avkjøring
kjæreste
utkjørt

4 Lureord!!!

kjølig
kjærlig
kjedelig
kjælen ofte e-lyd
å kjæle ofte e-lyd
kjærnehus

Oppgave 9b: Les ord med kj og kort vokal, og legg bokstavkort.

1

kjent
kjenne
kjeks
kjøtt
kjevle
kjendis

Barack Obama

Dan Ruben Norum, 10.kf.

2

kjøkken
kjeft
kjempe
kjeller
kjapp
kjekk

Prins William

Sara Weum Andreassen, 10.kf.

3

kjønn
kjeledress
kjetting
kjepp
kjegle
kjelke

Kjelke

Kjegleform

Lydia Madeleine Popkema, 9.kf.

4 Lureord!!!

forkjølet
forkjølelse
bikkje
kjerring
kjerre
et kjerr

Kjerr = tett, sammenvokst buskas (kratt) av samme sort, her: bringebærkjerr

Mako from Kangasala, Suomi (Finland) - wild raspberries, CC BY 2.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4119134>

Oppgave 10: Fullfør fortellingen.

Ta en titt på bildet på side 3. Les innledningen på historien, og fullfør fortellingen. Velg ut minst fire ord fra oppgave 9, og flett dem inn i historien. Lag overskrift.

Liv er overveldet over alt kjæresten har kjøpt til henne. Hun gir Kjell en kjærlig omfavelse. Dette er ekte kjærlighet, det kjenner hun. «OK», sier Kjell kjekt: «Nå er det tid for å få bind for øynene!» Liv blir overrasket, men lar ham dekke henne til. Så fører han henne bort til kjøredoningen og løfter henne inn i setet. Kjerringa følger spent med. Skal Kjell fri til henne, tro?

Strek under stum bokstav = minus lyd. Mørkegrå ord er vanlige. Feit o har å-lyd, feit e har æ-lyd, feit æ har e-lyd i mange dialekter.

Oppgave 11: Klipp ut en setning, del opp i ord og pusle! Klipp i bokstaver og pusle sammen. Skriv teksten på konvolutt, og putt brikkene konvolutten.

Den kjekke Kjell
kom kjørende
med kjøtt til
hunden Kjemppe.
På kjøkkenet
stod kjerringa
og kjevlet kjeks
med lempe.

Anselmus Boëtius de Boodt, Rawpixel.com

Da Kjempe
åpnet kjevene
og gapte kjekt
med kjeften, var
mannen kjapp,
tok kjelen fram
og lot den
kjenne teften.
Den åt selen
og ble
kjælen,

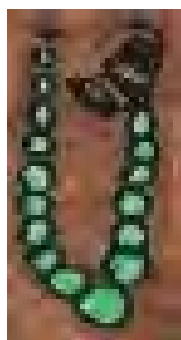

Anita Peppers, Morguefile

men nå var den
bikkja løpt.

«Kjære Liv»,
sa Kjell, «kom,
sitt i stolen!

Se på
kjolen
og
kjedet
jeg har
kjøpt!»

Miriël Karstad, 1.kf.

Den kjekke Kjell kom kjørende
med kjøtt til hunden Kjemppe.

På kjøkkenet stod kjerringa
og kjevlet kjeks med lemppe.

Da Kjemppe åpnet kjevene
og gapte kjekt med kjeften,
var mannen kjapp, tok kjelen fram
og lot den kjenne kjeften.

Den åt selen og ble kjelen,
men nå var den bikkja løpt.

„Kjære Liv“, sa Kjell,
„kom, sitt i stolen!“

Se på kjolen og kjedet jeg har kjøpt!”

Oppgave 13: Løs rebusen. Bytt ut talesymboler og store bokstaver med små bokstaver. Les setningen.

NB: To ruter under talesymbolet betyr dobbel konsonant. Dobbelt rute betyr bokstavgruppe.
Alle setninger og navn skal starte med stor bokstav. Sett riktig tegn til slutt.

1

☺	Ø	☺	E	☺	☺	☺	A	☺	☺	Ø	☺	E	☺	A	☺	.

2

☺	E	☺	E	☺	E	☺	Y	☺	E	☺	☺	Ø	☺	.

3

☺	A	☺	☺	Ø	☺	☺	E	☺	E	☺	E	<u>OG</u>	☺	O	☺	E	.
												o g					

Å-lyd Stum G

4

☺	E	☺	☺	☺	Å	☺	E	☺	☺	☺	I	☺	E	☺	!

5

☺	E	☺	☺	☺	E	☺	☺	E	☺	A	☺	☺	A	☺	.

6

☺	E	☺	E	☺	U	E	☺	☺	E	☺	☺	I	☺	?

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit O har å-lyd.

Den _____kke _____kom
_____rende med _____til
hunden _____. På
_____enet stod _____inga
og _____let _____med
lempe. Da _____åpnet
_____ene og gapte _____
med _____en, var mannen
_____, tok _____en fram
og lot den _____teften.
Den åt selen og ble _____en,
men nå var den _____løpt.
«_____Liv», sa _____
_____, «kom, sitt i stolen!
Se på _____en og _____et
jeg har _____!»

Hund: Henry Alken, Rawpixel.com; Kjede: Suto Norbert, Dreamtime.com

Oppgave 15: Del sangteksten i ord med loddrette linjer.

DEN|KJEKKE|KJELL|KOMKJØRENDE
MEDKJØTTTILHUNDENKJEMPEPÅ
KJØKKENETSTODKJERRINGAOG
KJEVLETKJEKSMEDLEMPEDA
KJEMPEÅPNETKJEVENEOGGAPTE
KJEKTMEDKJEFTENVARMANNEN
KJAPPTOKKJELENFRAMOGLOT
DENKJENNETEFTENDENÅTSELEN
OGBLEKJÆLENMENNÅVARDEN
BIKKJALØPTKJÆRELIVSAKJELL
KOMSITTISTOLEN!SEPÅKJOLEN
OGKJEDETJEGHARKJØPT

Julie Jørgensen, 10.kf.

Jonatan André Teigland, 10.kf.

Oppgave 16a: Les rim med ç / tj-lyd med symbolet KJ.

Kjell rimer: kjøre – høre – smøre – føre – røre – gjøre – snøre – berøre

Kjartan rimer: kjele – hele – fele – sele – dele – stjele – tele – fordele

Kjellfrid rimer: kjære – nære – være – lære – bære – svære – pære – sære

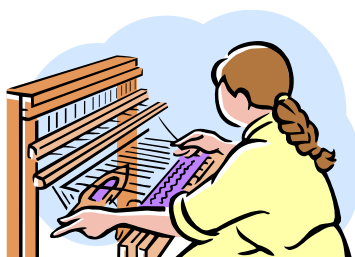
Kjetil rimer: kjoler – soler – spoler – foler – stoler – skoler – gondoler – spanjoler

Kjersti rimer: kjøle – nøle – søle – føle – støle – brøle – avkjøle

Torkjell rimer: kjørt – ført – mørt – utkjørt – hørt – flørt – berørt

Kjellrun rimer: kjøpe – løpe – døpe – røpe – støpe – svøpe

Kjerstin rimer: kjeve – leve – streve – veve – heve – greve – brevetç – strevetç

Oppgave 16b: Les rim med ç / tj-lyd med symbolet KJ.

Kjellrun rimer: kjente – vente – sendçte – spentçte – tentçte – bendçte – jentçte

Kjerstin rimer: kjøtt – fødçt – bløtt – søtt – trøtt – rødçt – nødçt – møtt – nøtt

Kjersti rimer: kjetting – netting – retting – tetting – detting – gjetting – bretting

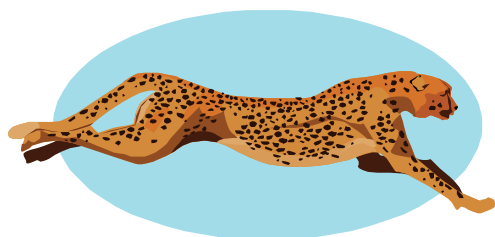
Kjartan rimer: kjønn – sønn – lønn – drønn – bønn – grønn – stønn – brønn

Kjellfrid rimer: kjeller – sveller – meldçer – teller – bjeller – gjeldçer – heller

Kjell rimer: kjerre – herre – sperre – dessverre – verre – færre – Sverre

Torkjell rimer: kjenne – tenne – renne – venne – sendçe – hendçe – bekjenne

Kjetil rimer: kjapp – rapp – snapp – stapp – lapp – trapp – glapp – papp – kapp

Strek under stum bokstav = minus ly, feit e har æ-lyd.

Oppgave 17: Les enkle ord med kj og symboler fra andre fokus.

1	2	3	4
skjelett verdi tenke mors korn øy fei kjekk klang ferdig bøy særlig horn bank skjørt pai kjøre barn nei henge blank ærlig sløv sjiraff gardin slank kjøtt tau flau løy	syrne rynke slenge kjempe torsk skjorte bein rank rørt krangle slapp spinkel sørlig kjøkken torn skai sardin skjul kjevle dårlig taus ankel sjakk irsk skjegg kjever trenger flink mai kjekt	sørlig lært sjakal hinke mjau bjørn seng fordele kai skjev kjele stinke bøye størst sau sjangle skjevt kjenne mink tøye peis meis kjælen sjøsjuk sliten først turning ført bikkje fordra	vaie hørt kjole trang øye vei munk smurning skjele lei sju stenge kjære bokfink fordøye høy klærne skjære sjelden hai skau gøy sei sprang vinke kjede erle forspise fort sjokolade

Til pedagogen: Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort. Ved undervisning individuelt og i grupper, kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. Ved få elever, kan man gi barna ulike ord i eget tempo, noe som hindrer sammenlikning og øker effektiviteten. I hel klasse med stasjonsundervisning, kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge eller krysser av. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt.

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit o har å-lyd, feit e har æ-lyd, feit u har o-lyd, feit v har f-lyd.

Oppgave 18a: Del rimramsene i ord med loddrette linjer.

Kjerstirimerkjølenølesølefølestølebrøleavkjøle

Kjellrimerkjørehøresmøreførerøregjøresnøreberøre

Kjartanrimerkjelehelefeleseledelestjeletelefordele

Kjellfridrimerkjæreværenærelærebæresværepære

Kjellrunrimerkjøpeløpedøperøpestøpesvøpe

Kjerstinrimerkjevevevestrevelevehevegrevebrevet

Torkjellrimerkjørtførtmørtutkjørthørtflørtberørt

Kjetilrimerkjolersolerspolerfolerstolerskolerspanjoler

Spanjoler er folk fra Spania

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd.

Oppgave 18b: Del rimramsene i ord med loddrette linjer.

Kjartan|rimerkjønnsønnløn nbøn ngrønnstønnbrønn

Kjerstirimerkjettingnettingrettingdettinggjettingbretting

Kjerstinrimerkjøttfødtbløttsøtttrøttrødtnødtmøttnøtt

Kjellfridrimerkjellersvellermeldertellerbjellergjelder

Kjellrunrimerkjenteventesesendtespentetentejente

Kjetilrimerkjappsnapptrapplappstappglappppappkapp

Torkjellrimerkjennetennerennevennesendehende

Kjellrimerkjerreherresperredessverreverrefærre

Ken Cole, Dreamstime.com

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd.

Ekstraoppgave 1: Bøy substantivene i ç /tʃ/-lyd med kj-verset.

Ubestemt form entall (en, ei, et)	Bestemt form entall (den, det)	Ubestemt form flertall (flere)	Bestemt form flertall (de)
(et) kjøtt		-----	-----
	hunden		
	kjøkkenet		
	kjerringa		
(en) kjeks			
			kjevene
	kjeften		
	mannen		
	kjelen		
	teften		
	selen		
	bikkja		
	stolen		
	kjolen		
	kjedet		

Ekstraoppgave 2: Bøy verbene i ç /tʃ/-lyd med kj-verset.

Å skje	Det skjer nå	Det skjedde	Det har skjedd	Det hadde skjedd
Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum	Preteritum perfektum
		kom		
		stod		
		kjevlet		
		åpnet		
		gapte		
		var		
		tok		
		lot		
		åt		
		ble		
				var løpt
		sa		
å sitte				
å se				
			har kjøpt	

NB: Ordene sitte/se står i imperativ (bvdeform) i verset: Sitt! Se! Men her skal du bare bøye ordene i de 5 oppgitte formene.

Ekstraoppgave 3: Les vanskeligere ord med kj og ord fra andre fokus.

1	2	3	4
sjampinjong bombardere annerledes avslapning sprinkel skjærgård flenge arbeid fyrstikk samkjøring skjærtorsdag underlegen vertshus sjølstendig haug haiene avslutning sløyd skjønnhet sjakkspill klenge slanking haugen reinsdyr beslutning hauken sleiv murstein bringe underleppe passasjertog	hurtig påkjørsel skjerme sløyfe mengde vårnatt haug tursekk rørlegger sjonglering gøyal slangebitt beskjære banking fortid tornado slaktebutikk blåveis forsinket røyskatt beskjed tyngre kjærestepar bussjåfør fortøye turnere brøyte forskjellig klynge væromslag meieri	fordervet påkjenning uforklarlig pingvin turnering fløyte skjerpe speiling sjokkert støyende slynge vurdering forsinkelse sløyd forlagt feilslått lengsel gjærne bombardert skjøte fengsel paiformen forsvarlig forslag slipestein fortau fordømme trengsel hjernen stjerne sjukdom	reiselyst fordømt slavearbeid avkjøring bleie slyngel kjempemessig beskjedenhet haiene sjeleglad fartøy gjenkjennelse sommerleir forskjellighet streng slalåmbakke reinsdyr bikkjekaldt fordufte slukøret fortvilet morsdag hauken skrangle avsløring bombardere drosjesjåfør kjæledegge anerkjennelse skjønnhet kjøpmannen

Til pedagogen: Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort, for å holde ved like de fenomenene man har øvd på tidligere. Ved undervisning individuelt og i grupper, kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. I hel klasse med stasjonsundervisning, kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt.

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit o har å-lyd, feit e har æ-lyd, feit g har k-lyd.

Ekstraoppgave 4: Les ord med konsonantforbindelser.

1 SK-	2 PL-	3 BR-1	4 BR-2
skal	plan	bra	brem
skål	plog	bro	bravo
skur	plen	bru	brøyte
skap	plena	brå	brøyter
skam	plate	bry	braute
skau	pløse	bryr	brekk
skai	pleie	å bre	brekke
skøye	pleier	brer	brakk
skade	pleide	bris	brann
skure	pløye	bror	brenne
skåle	pløyer	brus	bratt
skute	pløyde	brud	brett
skape	planer	bryn	brette
skaper	plakat	brun	brikke
skåret	plagg	brune	brille
skøyer	pledd	brøk	brønn
skatt	plett	bråk	brydd
skutt	plikt	bråke	brygge
skall	plapre	bryte	brygga
skakk	plaster	bråte	stum d brø <u>d</u>
skakke	plastre	bruke	stum d bred <u>d</u>
skalle	plystre	brukt	stum d bre <u>d</u> e
skulle	pludre	brukte	stum d bred <u>e</u> re
skubbe	plekter	bryst	stum d bred <u>e</u> st

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

h h																							
p pp		b bb		f ff v hv (vv)		t tt		d dd		s ss		rt rdt		rd rdd		(g, j, sh, ch, c) skj sj s rs rds rsj rskj rsk		kj tj k kkj rkj rk		j gj g hj lj		ng n g	
p b		f v		t d		s		t d		s		t d		d		f		ç j		j		n	
leppe		tann				forgom		n		n		lv ld lg l rl rdl		bakgom		rn rdn ren rden (r ham/ r ham/ r den)		gane		k g		g gg	
leppe		leppe		blad		tungeblad		n		n		tunge-spiss		tunge-spiss		tunge-rygg		tunge-rygg		tunge-rygg		tunge-rygg	
m		r		r		r		r		r		r		r		r		r		r		r	
drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel		drøvel	

Vokaler: a e ¹ e ² i o u y æ ø å											
Diftonger: ei au øy ai oi											

Fokus © Toril Karstad Kreativ Læring

Hjerte symboliserer stemt/ustemt-par. Døra angir artikulasjonssted, der nedre artikulator er aktiv og derfor nevnes først (leppe mot tann).

Bokstaver og bokstavgrupper i liten skrift forteller om språklydens skrivemåter, der stumme bokstaver regnes som del av grafemet.